

С (К 100)

С - 30

Кар 114 - в

Семьяны Азрет

Семенланы Азрет

ТАУ
Билла
ТАУЛУ

НАЗМУЛА

КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС КИТАБ БАСМАСЫ
ЧЕРКЕССК—1961

ДЖЫРЫМ

Бичдим сени джюрегими кыыларында,
Джан джашауҗа хакъ тырмашхан
джылларында,
Билгенимча мыйым бла эслеб сюздюм,
Эркелетиб, негер этиб эсге тиздим.

Иш оджакъда туудурады ёсюм сени
Халкъдан джыйыб, халкъҗа иеме кесим
сени,
Эс элекден эслеб иед эсим сени
Джараса деб, мурат этиб элегени.

Излегеним: мени окъуучум сени суюсе.
Таушунъ да къулагъына джылы тийсе,
Магъананъ'а джюрегине терен синъсе,
„Энтда джаз!“—деб келгенледен хапар
ийсе!

ОКЪУУЧУМ

Джибердим сенинъе джырымы,
Тил бла таны сырымы,
Тил—тилегими чалкъысы,
Джыр—джюрегими дырыны.

Сѣзге сѣз къоша, сѣз сала,
Сѣзден ишленди сѣз къала.
Этилгенине кѣз сала,
Ач да ичине бир къара.

Ишлеген адам джанъылад,
Джанъылгъан эсем — анъылат.
Экили болмай, кесиб айт,
Келечи салмай, кесинъ айт!

ПАРТИЯНЫ ДЖОЛУНДА

ПАРТИЯ БИЗНИ

Тюзлюк тау болуб,
Зорлукъ шау болуб,
Залимлик ууалды.
Джер джашил кийиб,
Кюн джарыкъ тийиб,
Халкъ бирден къуанды.

Партия бизни
Тюз джолгъа тизди,
Таб джашау башлады.
Эркинлик келиб,
Урунуу дженъиб,
Джанъылыкъ джашнады.

Ёсюмню тыйиб,
Ызына джыйиб
Кюйдюрюрге джаула

Кюрешедиле,
Сёлешедиле
Чыгъарыб сылтаула.

Биз бирикгенбиз,
Баш бегитгенбиз,
Эм алгъа барабыз.
Чабханны къаблай,
Тынчлыкъны сакълай,
Коммунизм салабыз.

1960 дж.

ЛЕНИННЪЕ

Ленин сау дуняны насыб юлюшюдю,
Джерде къуанч, дженъиу—бары аны ишиди,
Ол дуняда элли тёрт джыл туруб кетди,
Урунуу ну джолун тюзге буруб кетди.

Джер юсюнде джашау этген, саулагъа деб,
Тёлюлеге, туудукълагъа саугъагъа деб,
Ленинизм атлы илму бериб кетди,
Тюзлюкню орнатыб, джолун кериб кетди.

„Ленин кетди“,—дегеними айырма терс,
Ол кюн сайын юретеди, береди дерс.
Дунягъа уа кетерге деб келмегенди,
Ленин сауду! Джашарыкъды! Ёлмегенди!

Ол джюрекге—джылыу, кёзге—джарыкъ берди.
Къыйын къышны заукъ джазы киби келди,
Джашауҕа билим бла башчылыкъ этди.
Термилген халкъ толу муратына джетди.

Биз барабыз Ленин айтхан бла джюрюб,
Хар къайсыбыз этер ишибизни билиб,
Ильич кеси ичибизде биргебизге,
Насыб беред, хар кечеде, кюнде бизге.

Партиябыз джюрекдени джарытады,
Ленин айтхан джолну бизге танытады,
Ол джол бла коммунизмге элтеди,
Джуртубузну ёсдюреди, бегитеди.

1956 дж.

БИЗ БАРАБЫЗ

Джанъы келед ёмюр бла бирге джюрюб,
Чагъыб, джашнаб, тамырлары терен ийиб.
Эски барад кёрге тюшюб, ёлюб, чириб,
Джашау анъа орун бермезлигин билиб.

Джанъы деген—Марксизм-Ленинизм,
Алай деген—рахатлыкъ, коммунизм.
Эски деген—къаранъылыкъ, джаныуарлыкъ,
Алай деген—джан дыгалас, джашау
тарлыкъ.

Биз окъуйбуз билим бла саутланыб,
Урунабыз джашау бла заукъланыб,
Тюз барабыз партиябыз айтханны этиб,
Коммунизм кюнлерине ёсюб, джетиб.

1960 дж

ДЖАШ ТЁЛЮНЮ ДЖЫРЫ

Бу заман бизни борчлу этгенди—
Хар иште алчы болабыз.
Компартияны джолу бла биз
Коммунизмге барабыз.

Биз илму чарсда узакъ озгъанбыз
Киши аллыбызгъа ётмезча,
Рахатлыкъны сакълаяллыкъбыз
Урушну ууу джетмезча.

Ата джуртубуз эркелетеди
Кесини къызын, уланын.
Кюч аямайбыз, артыкъ этебиз
Хар ишибизни планын.

Малыбыз семиз, тёллюбюз эгиз,
Сабанларыбыз битимли.
Кёсюбюз ачыкъ, кёллюбюз джарыкъ
Адамларыбыз этимли.

Биз урунабыз, биз кѣуанабыз,
Биз акѣлы-кѣкля киебиз.
Биз туугѣан эгеч-кѣарнаш болгѣанбыз,
Бир-бирибизни сюебиз.

Джашасын бизни компартиябыз
Коммунизмни джюреги,
Саулай дуняда рахатлыкѣны
Эм ышанѣылы билеги!

1960 дж.

ТЕРК ДЖЕТЕРБИЗ

Кюнден кюннѣе алдан алгѣа барыгѣыз деб,
Артха кѣалмай, окѣуу-билим алыгѣыз деб,
Тау хауалы, таза суулу, джер байлыкѣлы
Джуртугѣызда джанѣы джашау салыгѣыз деб,

Партиябыз толу эркинлик берди эсе,
Урунѣан халкѣ баш бошлукѣну кѣрдю эсе,
Бушуу батыб, кѣуанч кѣанат керди эсе,
Кѣуу кѣгериб, суу орнуна келди эсе,

Кѣуанчны танѣы кѣызарыб атды эсе,
Насыбны джазы кѣгериб чакѣды эсе,
Таулу тилеб кюсегенин табды эсе,
Ленинни сыйлы орденин такѣды эсе,

Партияны баш мураты толур ючюн,
Бетибиз андан да джарыкъ болур ючюн,
Ишибизни болджалындан алгъа этербиз,
Коммунизмге не къадар терк джетербиз.

1958 дж.

ЧОМУРНУ ЧЕГЕБАЙГЪА ПИСЬМОСУ

Мен Къарачайны баласы, сен—Къазакъны,
Къартларыбыз чекгендиле кѣб азабны,
Эски закон чыртда этмей халкъгъа табны,
Инджите эд, кыйнай эди джарлы халкъны.

Сен Къазакъны баласы, мен—Къарачайны,
Бирге турдукъ талай джылны, талай айны,
Бирге ишледик талай кышыны, талай джайны.
Сюрюб, себиб, оруб джыйдыкъ сыртны,
сайны.¹

Сен Къазакъны баласы, мен—Къарачайны,
Малчы болдукъ онеки джыл, онеки айны.
Джюз анадан джюз бузоуну, токъсан тайны
Алыб, ёсдюрюб тургъанбыз хар бир джайны.

Агроном айтхан кирик джерге урундукъ,
Кеси билимбизни да къошуб турдукъ,
Зоотехник айтхан кирик малны бакъдыкъ,
Мал багъыуда анъа къошуб акъыл табдыкъ.

---

¹ Сай—къолну, къулакъны деген сѣзю.

Арыкъланы терен къазыб суу сугъардыкъ,
Сууну къуууб къум тюзлеге алыб бардыкъ.
Саксаулну уясында будай чалдыкъ,
Хар гасындан экиджюз пуд мюрзеу алдыкъ.

Къырдыш джерни сюрюрге деб биз кюч
салдыкъ,

Аны сюрюб топурагъын джумушатдыкъ.
Алай эте сары къумну кёк джашнатдыкъ,
Кёк ёрюшню ара малгъа кёб ашатдыкъ.

Партияны кёрюзген джолунда бардыкъ,
Техниканы кючу бла тауну джардыкъ.
Андан алтын, кюмюш, накъут-налмаз алдыкъ,
Билим бла байлыкъгъа ие болуб къалдыкъ.

Уллу, сыйлы Эресейни хар джеринден,
Кюнбатхандан, кюнчыкъгъандан, хар элинден
Чебген сокъгъан кирик адам келиб турду,
Ара мюлкню сени бла бирге къурду.

Ачыкъды келгеннге сени тасторкъанынъ,¹
Балсыталла келген-келген къонакъларынъ,
Ишчи къолунъ, кенъ джюрегинъ, джарыкъ
халынъ,
Джашнайд элинъ, битед джеринъ, ёсед
малынъ.

---

¹ *Тасторкъан* — тебсини орнуна джюрютюлген джабыу.

Сени къатыш джайлыкълада кёкбёр¹ тартдым,
Сени къатыш джайым, кышым малны
бакъдым,
Сени къатыш тамашада ёлень² айтдым,
Сени къатыш Сары-Аркъада³ туруб
къайытдым.

Башлыкъ кысдым, хазыр тиздим, чебген
кийдим,
Тень кызынъы джаным бла теб-тень суюдюм,
Къолунъ бла сёз бегитиб саугъа ийдим,
Кёрдюнъ, суймекликни шынкъартында
кюйдюм.

Бу шохлукъну мен да унутмам, сен да унутма,
Эржелетиб сени тансыкълаб турлукъма,
Джюрегинъи ачыкълыгъын излерикме,
Джюрегими суймеклигин бил дерикме.

Партияды кертини айтыб ийнандыргъан,
Урунъанны къуанч бла къуандыргъан,
Къарт кёллени заукъ бла джаб-джап этген,
Сени бла мени туугъан къарнаш этген.

---

¹ *Кёкбёр*—ат юсюнден улакъны тартыб ойналгъан оюн.

² *Ёлень*—джыр (джыр айтыу).

³ *Сары-Аркъа* — Къазахстанда бир джайлыкъны аты.

Къал, Чегебай, къолунъу бер, бек джигит бол,
Кёзден кетген кёлден кетиб'а къалмасын,
Энтда юрен, энтда ишле джашауѓа джол,
Хорламларынѓа кёлюнъ улуу болмасын!

1957 дж.

ШОХЛУКЪ ЮЧЮН

„Салам сеннъе, тенълеринъе, къартха, джашха,
Энчи салам къарт атанѓа, элден башха.
Рахатды тийре, хоншу эм джамаѓат.
Джашауубуз сеирликди бек алапат.

Хорлам беред хар озѓан кюн, ийыкъ эм ай,
Колхозубуз алчы болѓанд, колхозчу — бай.
Иш ишлейбиз, иш кюннъе хакъ юлешебиз,
Алчыладан болургъа деб кюрешебиз.

Экинчиси: юйюбюзню битдиргенбиз,
Джюрегибиз бичген кибик этдиргенбиз,
Ючюнчюсю: билдиребиз санѓа аны —
Энд Аскерге ашырабыз Мустафаны!

Бу къуанчлагъа, тилейбиз, бир келигиз,
Бизни туз-дамыбызны да бир кёрюгюз,
Термилебиз тансыкълыкъ джюреке
тюшюб, “ —
Деб джазѓанед меннъе малкъар тенъим Юсюб.

Баргъанымда джыйылгъан эд джуукъ-тенъ да,
Бу къуанчха къуанч къошдум, тюзю, мен да.
Бир къаумгъа кёзюу джетмей къучакъларгъа
Керек болдула иги кесек сакъларгъа.

— Ий, бу кимди бары бирден эркетген,
Джыйылгъанны барыны кёлюне джетген?—
Деб адамла бир-бирине сорадыла,
Соруулагъа быллай джуаб аладыла:

— Джуукъ келсе, къуанчны чынъ башыды ол,
Къарнашыбызд, Къарачайны джашыды ол!
Кечебизни ашырдыкъ биз къуанч бла,
Оюн бла, чурум бла, джубанч бла.

Экинчи кюн мен Нальчикни араладым,
Зарланмадым, бек къуандым, кёб къарадым.
Элде, малда, джолда, тауда, тюзде болдум,
Сеирсиндим, хапар айтдым, хапар сордум.

Бек къуандым къарнаш халкъны бу халына,
Ёсюмюне, бу джерине, бу малына.
Партияны бегимлери хар ишчини,
Окъуучуну, къуллукъчуну, сюрюучюню,

Джюрегине тамам толу синъенине,
Хар къайсысы этер ишин билгенине,
Хар планы заманында толлугъуна,
Джашауу мындан да мелхум боллугъуна.

Къабарты-малкъар артыкъ да махдалыр деб,
Ол Ленини орденин энтда алыр деб,
Ышанама байлыкъ толуб чайкъалыр деб,
Коммунизмге джарыкъ бетли барыр деб.

Къуанышъандан тенъими сан-саулугъуна
Халкъы бла бирге махдаулугъуна
Аякъ тюбде чѣб сынмайын ташыб кючюм
Бу назмуну талпыб джаздым шохлукъ ючюн!

1959 дж.

КЮНОРТАГЪА

Алгъын ёгюз арба бла крайгъа
Кючден барыб келиучен эдик бир айгъа.
Энди машина бла эрлай джетдик,
Хар не джарлылыгъыбызны да этдик,
Кюнортагъа ызыбызгъа да кетдик.

1960 дж.

БИЗДЕ, СССР-де.

Байлыкъ — билимде, билим — этимде,
Этим — джигерде, джигер — хар джерде.
Эркинлик тенъди тишиде-эрде,
Адет алайды бизде, СССР-де.

1960 дж.

ТЮНЮМ-ТЮШЮМ—ТУТХАН ИШИМ

ЁСДЮР

(тенъ кызыма)

Кёк кюкюрейди, джауады джанъур,
Сора кюн тийиб джылытад джерни,
Джер джанъырады, сен да ишге джанъыр,
Заман багъалар ише джигерни.

Джауум кёкде, урлукъ джерде къалмаз,
Себилген чагъыб ёседи джашнаб,
Этим болмаса—битим да болмаз,
Чагала, къала, чыкыгъандан башлаб.

Сен Шидакъланы Патия кибик
Хар ёсген тюбню эсгер, таны, суй,
Ол тулпарланы тизгинине кириб,
Ал миллетинъе эм башынъа сый.

Табыр ашауун, ал хансын, кѳошун,
Бошат тамырын, тазала ташын.
Выставкада да озарча ёсдюр
Гардошну тюрюн, мюрзеуню башын.

1959 дж.

КѳОЙЧУНУ ДЖЫРЫ

Тикледе тая, сюрюню джая
„Хыррейт!“ --- дей, ышыра,
Алларын тыя, артларын джыя,
Сызгыра, кычыра,

Тау солумлада, курт орунлада
Кѳойланы кютеме.
Джюрегим ойнай, кѳуанчым кѳайнай
Ишими этеме.

Джарый, силкине, айный, тин кире,
Суулана, кериле,
Чибин кѳабмайын, джаллы чабмайын,
Джерсине, семире,

Тау джайлыкѳлада, гелеу сыртлада
Ёселле малларым.
Джюрегим ойнай, кѳуанчым кѳайнай,
Учалла санларым.

Тау ну гелеу юн этеме эт, джюн
Кьойлагъа отлатыб.
Махдаулу болуб, планым толуб,
Таб, артыкъ атлатыб.

Малланы кюте, окьугъан да эте
Баш билим алгъанма.
Тау кьойчулагъа юлгю болургъа
Кючюмю салгъанма.

1961 дж.

МУХОЛЧУ БРИГАДИРГЕ

Суююб айтама, бригадир,
Эт сёзюнъ бла ишинъи бир.
Джашаудан артха къалма, сен,
Элинъден айыб алма, сен.

Джаз—джазлай кетди, джай—джаглай,
Джюрюдюнъ чалыр джер сайлай,
Кюз—кюзлей кетди, къач—къачлай,
Биченнъе чыгъа, иш башлай.

Къышлыкъ саргъалды, ханс къатды,
Джыйын кёб джатды, бек чабды.
„Бёрю ашагъанны бускагъы“,—
Деген бир аз зат табды.

Чалкы болджардан тартынад,
Джыйыннга аман айтылад,
Дюрю сенекден сылджырайд,
Бригадир белмей кыджырайд.

Гютдю юсюне кьалач деб,
Кьач джауумла келдиле.
Чирисе болур мал ач деб
Кьарамай, заран бердиле.

Бармай чалдырыб джыйынны,
Чалмай джыйдырыб дырынны,
Джыймай кьалатыб гебенни,
Айтдынъ ётюрюк дегенни.

Кьагъытда кьаламай гебен,
Кьышлыкьда кьаласанъ'а, сен,
Тутмазча башынъы тебен
Бир джукъгъа джарасанъ'а, сен.

„Джауум чиритди дырынны,
Не этейим, чачдым джыйынны,
Кюз кюн кюйдюрю кьышлыкьны,
Энд кьыш бузмаса тынчлыкьны“, —

Деб джылгъа айыб саласа,
Сылтау бла баш аласа,
„Арбаз кьынъырда да, сауалмайма“, —
Деген келинлей боласа.

Кёрмеймисе, сен Маджирни
(Сизге хоншу бригадирни)
Бичени чиригенмиди?
Не кышлыгъы кюйгенмиди?

Огъесе, кюн ачыуланыб,
Сизге артыкъмы тийгенди,
Огъесе, булут чамланыб,
Сизге кёб джантурму ийгенди?

Айтама сениъе бетге ачыкъ,
Бауунъу башы кёкге ачыкъ,
Фермада мал кёб, джер джаба,
Келеди кыш ала таба.

Малчы къошунъ тёрт къазыкъ,
Адам — барамта, мал — джазыкъ,
Гебенинъ джокъду къаланнъан,
Адам туйюлсе, таланнъан.

Энди уял кесинъ-кесинъден,
Ат мухоллукъну юсюнъден.
Этерге тырмаш, эт, эриш,
Билиминъ бла бишир иш.

Тынъыла, окъу, юрен, сор,
Билимли, сабыр, джигер бол.
Этгенинъ халкъгъа джараса,
Ол кеси берир санъа джол.

ХАЗЫРЛАН

Джыл—ёжюрюню джюзден бири, төрт бёлек,
Хар джыл сайын бир бёлеги бир келед.
Кёзюу чакъгъан, кёзюу акъгъан төрт терек.
Тюрсюнлери: сары, чыммакъ, джашил, кёк.

Джашили—джаз джерни балаландырад,
Кёгю уа джай аланы аякъландырад,
Сарысы—къач битимден къуандырад
Чыммагъы—къыш барыи межамландырад.

Келирге, кетерге, хазырланадыла.
Келген-келген джылгъа тамгъа салалла,
Кетген-кетген тамгъаларын алалла,
Ёжюрледен ёжюрлеге баралла.

Сен алагъа хазырланмай тюбеме,
Бош тюбесень: „беригиз“,—деб тилеме,
Тилесей да мусхам тигим этерле,
Таб, ким билсин, джукъ бермей да кетерле.

Сабанны сюрюрге, урлукъ салыргъа,
Джаз болгъанлай малдан тёлю алыргъа,
Мал кёчюрюб джайлыкълагъа барыргъа,
Ханс ёсдюрюб къышлыкъланы чалыргъа,

Семиртирге, ёсдюрюрге, омургъа,
Хар керекли байлыкъладан толургъа,

Джашауубуз мындан да иги болургъа,
Ишлерге, окъургъа эмда солургъа

Айтдырмайын, кесинъ билиб, хазыр бол,
Ол заукъгъа элтед Ленин айтхан джол.
Сау дуниягъа эм баш джол болгъанды ол,
Тынчлыкъ ючюн къарнаш кёлден узат къол!

Биз халкъ ючюн къуллукъ эте билейик,
Мухол болмай ишге таукел кирейик.
Хар кёзюуге хазырланыб тюбейик,
Кетгенлерин хайырланыб иейик.

1957 дж.

БИР

Бичиучюню—кийими башха, къолу—бир.
Джолоучуну—джюрюшю башха, джолу—бир.
Джылкычыны—тёзюмю башха, тону—бир
Сатыучуну—сатыуу башха, сому—бир.

1959 дж

АДЖАЛНЫ БУРНУ САЛЫНЫБ КЪАЛДЫ

Сакълагъан ауруу синъди санынъа,
Илинмек аджал кирди къанынъа,
Джюрекде къуугъун теркден-терк ёсдю.
Къоркъуу умутну джолун чорт кесди.

Эсинъ ишледи: „Болушлукъ!“ — деди,
Излеген затынъ аллынъа келди.
Умут тирилди, кёл кёлтюрюлдю,
Аджал'а мыйыкъ тюбюнден кюлдю...

Операция этелле санъа,
Аджал дау айтад ичинъде джаннъа.
Врач къоллары боялыб къаннъа,
Джанны бермезге кюрешед анъа.

Сары чапыракъ джаб-джашил чакъды,
Тохдагъан суучукъ шоркъулдаб акъды.
Врач джанынъы джанъыртыб салды,
Аджалны бурну салыныб къалды!

КЮЕУ

(эргделеде, эски заманда)

Саулукъ къойну келтирдиле бир кюн тюшде,
Кюеуню бир сынаыкъ деб быллай иште.
Юзгерере тыкъ-тыкълама къой урдула,
Къой сауаргъа кюеуге да буюрдула.

Къайынлары чыкъгъан къойну саууб эрлей,
Кёрген адам: „Туу машалла, джашла!“ — дерлей,
Джиберелле бек ашыгъыш, терк, гузаба,
Самаркъау этелле къараб, кюеу таба.
Бири башха иши болмай, кёзюу къараб,
Турад кимни ненча къой саугъанын санаб:

„Джоджур—джетмиш, Эза—элли, Къазйй—
къыркъ беш,
Кюеу сау́ду—арты-аллы да джыйырма беш!“—

Дегенинде сау́гъанны да сабыр этиб,
Этгенлери кёллерине тамам джетиб,
Башладыла сындырыу́ну, селекени,
Чюгюндюрча къызартдыла тынч Зекени.

— Ол джуу́угъунъ таукъ джюннъе батхан
кибик.

— Сокъур атны джармалыкъгъа тартхан кибик.

— Ач къаранъы чий кертмени къабхан кибик.

— Ёгюз арба бла чарсха чабхан кибик.

Таш да джарылады—джибий, къыза турса,
Терек да ауады—балта кёб томурса.
Бере билмейсиз дегенча ишге багъа
Былай айтды Зеке къараб ала таба:

„Къарамагъыз къойну чыгъыб баргъанына,
Сиз къарагъыз челек сютден толгъанына.“
Тюзге санаб айтылгъанны, кертиси да,
Сютлерин бирге къуйдула тёртюсю да.

Агъач челек борчха тиер кибик толду,
Зекерия сау́гъан бла теб тенъ болду.

„Уллу сёлешмей, уллу къаб.“—деди биреу,
Мыйыкъ тюбюнден ышара къалды кюеу.

1958 дж.

ТАУ БЛА ТАУЛУ

ТАУ БЛА ТАУЛУ

Джан бла тёнъек — тау бла таулу.
Таулу былай нек сюеди тау ну?!

Бирча кёред ол джаз бла кюзню.
Бирча сюед ол тау бла тюзню

Бирча уруналла таулу эм тюзлю.
Алай юретед партия бизни.

Урунуу бизде джашау ну иеси.
Сюерге джюрек эркинди кеси.

Тауду таулуну табхан анасы,
Таугъан тыбыры, ёсген къаласы.

Алай джер джаннъа бек татлы тиед,
Таулу да тау ну аны ючюн сюед.

1959 дж.

ЧЫММАКЪ ТАУЛА

Чыммакъ таула, джаб-джашил ёзенле,
Кём-кёк суула, таза хауа,
Салкъын джайлы, шош кышылы тау элле—
Ма биз туугъан, ма биз ёсген джерле!

Бу джерледе тургъан тау миллетле
Бир-бирлерин эркелете,
Къарнаш болуб бары бир иннетде
Джашайдыла уллу къуанч эте.

Терк Къобанда, кём-кёк кёмёуюлде
Акъ шоркъала ойнайдыла.
Джаш тёлюню джаш джюреклеринде
Къуанчлары алай къайнайдыла.

Биз барабыз заман бла бирге,
Джашау, умут чагъадыла.
Урунууда эм алчы джигерле
Сыйлы саугъа—орден тагъадыла.

Сау дуняда рахатлыкъ ючюн
Кюрешебиз эм дженъебиз.
Биз джашаугъа салыб джанъы бичим,
Ленин усдаз айтханча келебиз.

Компартия тюз джолну элтеди
Алдан-алгъа хорламлагъа.
Заманнъа ол башчылыкъ этеди,
Джашау ача бютеу адамлагъа.

1960 дж.

ДЖИНЪИРИК

Тургъан элим—Джинъирик,
Тауу—мийик, джолу—тик.
Ёзени—тар, кёгю—энсиз
Болса да, суйдум кемсиз.

Джери—къара топуракъ,
Сууу—таза чокъуракъ,
Хансы—гелеу, чапыракъ,
Тиги—къаты къакъыракъ.

Кириш къая, къоюн чат,
Тюшде кёрген оюнчад.
Кюлюмсюреб кёк чегет
Джерге джашил нюр тегед.

Ёзен, къулакъ кёгериб,
Алма, кертме, кёк эрик
Битед салыныб сынджыр,
Тюбейд марал, джюрюйд джур.

Тууалла кёзюу-кёзюу
Къанатлы джыр, суу эжиу.
Айю шыкъырт, кийик чарс,
Аяз беллау, чырпы харс.

Къайнаб чыкъгъан гарала,
Джарайдыла бек ала.
Ичген сайын кекиртиб,
Маркъа улакъча секиртиб, _

Саулукъ бериб санынъа,
Тынчлыкъ бериб джанынъа,
Ананъ кибик сюерле,
Къуандырыб иерле.

Джайы -- салкъын, кышы -- шош,
Мында турмайд киши бош.
Джазы -- эртде, къачы -- кеч,
Кёзюнъ къарай эсе кёч!

Ишге бёлюннъен эси,
Джашнаб ёсген хар неси.
Бу джерлени неси,
Уруннъан халкъды кеси.

1958 дж.

ДЖАЗ

Север суугъун чакъырыб кетди,
Джерни акъ тонун кюн оймат этди,
Юг джылы джазын бизге теджеди,
Табигъат анъа терк джибер деди.

Ол келир-келмез хар зат уянды,
Джашау сагъайыб бирден къуанды.
Суу балаланды, ташыб кирленди
Чегет джасанды, ачыкъ тилленди.

Кёк кюкюреди, джерни эркетди,
Суусабдан тоюб булуту джетди.
Джылы джанъурун себелеб ийди,
Джер чагъыб, джашнаб джаб-джашил
кийди.

1959 дж

АКЪТОН АТА

Къашын-башын хыны туююб,
Акъ джамчысын джайыб кийиб,
Акъ атына джайдакъ миниб,
Биреу келед бизни таба.

Таудан таугъа атлаб аты,
Джел этиб джамчы къанаты,
Джели къарны элеб къаты,
Джуукълашды чаба-чаба.

Тылпыуундан тубан тууа,
Мыйыкъларын бурма бура,
Тёрт джанындан боран ура,
Келиб тюшдю акътон ата.
Акъ дарийни джайыб джерге,
Акъ кюмюшню джабыб кёлге,
Джай не этгенин соруб элге,
Турлукъ болур джат-джата,

Мекамларын битдирмеген,
Биченлерин этдирмеген,
Къыш кийимин тикдирмеген
Джалынады хыны къартха.
Ол улуйду, ёкюреди,
Мыйыкъ тюбюнден кюледи.
Урушады, джекиреди
Хатер этиб турмай артха.

Белин тартыб, терин атыб,
Кюннъе кюйюб, ишин суююб
Джайын ийген, къышын билген
Мыйыкъларын бурадыла.
Мекам эркин, джылы, таза,
Ишлей, эте, окъуй, джаза,
Эки тамакъ ашха база
Заукъланыб турадыла.

1958 ож.

АМАНАТ

Акъ джабыулу къаты джерни башы кёкде
Акъ жарыкъны эркин теге ай джюзеди.
Адам аягъы тыннъанды тегерекде,
Ачы сууукъ бурнунъу буруб юзеди.

Бу кёзюуде бизни ёмюрню эки джашы,
(Алтмышынчы джыл бла аны къарнашы),
Бири болджалы джетиб кетиб баргъанл
Бири кёзюую келиб келе тургъанлай

Тюбешдиле. Гитче ашырды, уллу кетди,
Тамадасы кичисине аманат этди:

„Алтмыш, къарнашым, сен мени орнума къал,
Джашаууну тюзетиую сен къолунъа ал.

Мен айгъа сокъмакъ салгъанма, сен кенъ
джол эт,

Адамны планетлеге чыгъаргъа юрет,
Бил космосну джорукъларын, къысхарт
джолун,

Сенден аны излейди бусагъат болум.

Мен джетиджыллыкъны аллын башлагъанма,
Андан юлюшюю ишлеб бошагъанма,
Сени ючюн да талай затланы этгенме,
Тынчлыкъны урлугъун джерге джайыб
себгенме,

Атомну да урунургъа юретгенме,
Джашауу бла школну ишин бир этгенме.

История меннѣ орун бергенди тѣрде,
Атым джазылгъанды Айда эмда Джерде!

Сен дунягъа эки кере келлик тюлсе,
Иги болсанъ джашарыкъса, ёллюк тюлсе,
История сеннѣ да орун берирча бол,
Туудукъла ийнакълаб ариу кѣрюрча бол.

Рахатлыкъны сабанларып ёсдюр къараб,
Хар кюн сайын бир керекли затха джараб.
Джетиджиллыкъдан борчунуу эки кере
Артыкъ толтур, этгенинъи дуня кѣре!“

„Болсун“, — деди, Алтмыш аманатны алды,
Сѣз берди, толтурургъа джюклениб къалды.
Эм ишине къучакъ керди, салыб кючюн,
Къарнашына берген сѣзю толур ючюн.

1959 дж.

НЫЗЫ

Мийик тауну субай ёсген эрке кызы,
Къыш да, джай да джашил тургъан айбат нызы
Айырылыб атасындан, анасындан.
Къаны таммай балта кесген джарсындан

Келди бизге кѣк сууланы юсю бла,
Таракъ тауну, тар чучхурну ичи бла,
Терен кюртлю, гыйы бузлу сызгъа бла,

Той этерге джашла эмда къызла бла
Келди эсе, бериб орнун, сыйлаб атын,
Кийдиргенбиз дарий, гемха, кюмюш, алтын,
Гокгаладан зыр-зыр этиб, аллын-артын,
Джанкъылышча джашнатханбыз хар къат-
къатын.

Тёббесинде къызыл джулдуз джандыргъанбыз,
Тёгерегин джашил нюрден алдыргъанбыз,
Хар бир сабий къуанады, суююнеди,
Хар къайсысы сюеди эм суююледи.

Биз джырлайбыз къуанч келиб кёлюбюзге,
Къуанчыбыз: ма, Джанъы джыл келди бизге.
Тынчлыкъ сакълар, байлыкъ къозлар, ёсюм
къошар
Нызы кибики джашнагъан ёмюрюбюзге.

АНА ТИЛГЕ

Анамы тили, джанымы шюрю,
Кёб ёмюрлени ётгенсе санаб,
Къарачай-малкъар таулу миллетни
Кереклисине болушуб, джараб.

Тауушларынъы берген эдиле
Атала, анала бизге сауѓага,
Ол тауушлага сурат табылмай,
Халкъ инджиле эд бизде, таулада.

Эски джорукъга этиб тар къабыр
Халкълагга тенълик берди Октябрь.
Къарады сюзюб, терсге эм тюзге,
Тилегибизни берди ол бизге.

Сени тауушунъ суратын табды,
Мени джюрегим муратын табды,
Таулуну танъы ышарыб атды,
Заукъну джазы ышаныб чакъды.

Джюрекле толуб, къуанчлы болуб,
Ау басхан кёзле ачыкъ кёрдюле.
Халкъга сауѓага илмуну урлугъун
Биз тау элlege алыб келдиле.

Ол урлукъланы халкъга себдиле,
Шох бек къуанды, джау'а зарланды.
Аладан чыгыб терекле ёсдюле,
Илмуну кёгет бачхасы орналды!

Кёкюрекледе къуанч джыйылды,
Мыйыла да билимден толдула.
Къарачайлыла джахиллик деген
Ёмюрлюк джаудан бир къутулдула.

Сени тауушунъ суратын табды,
Мени джюрегим муратын табды,
Таулу ну танъы ышарыб атды,
Насыбны джазы ышаныб чакъды.

АНА ТИЛДЕ

Ана тилде школланы ачабыз,
Басманы да ана тилде басабыз.
Урунуб кыйыныбызны ашайбыз,
Кенъ ёмюрде, тенъ юйюрде джашайбыз.

1956 дж.

ЭРКИНСЕ

(Умаргъа)

Азатлыкъ кюсей къартла кетдиле,
Туудукъларына тилек этдиле,
Энд ол тилекле сениге джетдиле,
Билим бердиле, адам этдиле.

Ачылыб кёзюнъ дунияны кёред,
Заукъ къучакълаб, насыб къаш керед,
Ёсюу ишине толу джол беред,
Сени халкъынга кырал эс бёлед.

Партия оноу сениъе да сорад,
Халкъынъ кыралны бир джиги болад,
Онсегиз джымынъ тола эсе, сен,
Туугъан халкъынъдан айыбсыз эсенъ,

Сайларгъа, сайланыргъа да эркинсе,
Халкъ деген сенсе эм анъа ёкюлсе,
Къарангы къалгъан бош таулу тюлсе,
Атанъ ким эди, энди сен кимсе!

1958 дж

АНА

Атаны къанатыды,
Юйюрню къаласыды,
Юйню багъанасыды,
Халкъны да анасыды.

Хар бир ана сабийин
Совет халкъны ичинде,
Эркелетиб ёсдюред
Партияны кючюнден.

Уллу болса сабийи
„Мен“ демейин „биз“ дейди,
Джашагъан ёмюрюнде
Ол тюзлюкню излейди.

1959 дж.

АТАМ

Сексен экиге
Келгенди атам.
Алгын кыйынлыкъ
Кѳргенди атам.

Энди кѳуанчдан
Кѳлю толады,
Джашдан-джаш бола,
Джашнай барады.

Тылысын кѳююб
Кѳабугъун ашайды,
Насыбдан толуб
Заукъ джашайды.

Агъач кѳлтюрсек,
Базыгын тутад.
Гебен кѳаласакъ,
Тюбюнден атад.

Эм артха джатад,
Эм алгѳа турад.
Ныгыншдан кѳайытса,
Киногѳа барад.

Кийикча чыгъад
Къаягъа, ёрге,
Атхан огъу ўа
Тюшмейди джерге.

Айтхан сёзю ўа
Къулакъгъа киред,
Не ючюн десенъ,
Айтыргъа билед.

Атам суюди
Ленинни ишин.
Алда барыргъа
Салады кючюн.

1959 дж.

БЕРНЕ БЛА КЪАЛЫН

Къалын бериў — малын бериў — джалгъан татыў.
Къалын алыў — къызын дуния малгъа сатыў.
Алай деген — эски ёмюрге, артха къайытыў.
Алай деген — тушман айтхан сёзню айтыў.
Даўсуз ишге даў чыгъарыр берне деген,
Тюкню тюкге джалгъаб къурар берне берген.
Берген айтыр: „Ма буду, — деб, — къолдан келген“,
Алгъан айтыр: „Биреў берген — тюшде кёрген!“

Чачылмасын кѳууут джелге, берне—бошха,
Берне, кѳалын да кѳалсын, кѳыз бла джашха,
Аны юсюне джуукѳ, тенѳ да адет этсин,
Кѳайгѳырмаз, толу келсин да, кѳуру кетсин.

1958 дж.

ЧЮЙРЕ КѳРМЕ

Кѳыз сени башына тенѳнѳе кѳрмегенлей,
Андан бир тукѳум бир хапар билмегенлей,
Кѳулагѳына джылы сѳзюнѳ кирмегенлей,
Джюрегине сѳймеклигинѳ синѳмегенлей,
„Халгер хансдан чыкѳгѳан кибики“ чартлаб
чыгѳыб,
Оруѳ-соруѳ этмей машинагѳа тыгѳыб,
„Орайда“,—деб тебрегенлей, джашла джетиб,
Аны бошлаб, сени милициягѳа элтиб,
Кѳзюѳюне дерин сен да анда чѳгѳюб,
Закон бла айыбынѳы саѳулай чегиб
Чыкѳгѳанса дегенлеринде, тамам тебиб,
Бир урушайым деб келдим санѳа кѳбюб.
Энди кѳалай чыгѳарыкѳса сен орамгѳа
Эм не деб бет кѳргюзюрюксе адамгѳа?
Алай этибми алады кѳатын алгѳан?
Ол бир джаныѳарлыкѳды эскиден кѳалгѳан.
Кѳзюнѳю ач, кѳлюнѳю бас, эсинѳи джый,
Элни адетин, мизамын тут, кесинѳи тый.

Кийикча чыгъад
Къаягъа, ёрге,
Атхан огъу ўа
Тюшмейди джерге.

Айтхан сёзю ўа
Къулакъгъа киред,
Не ючюн десенъ,
Айтыргъа билед.

Атам сюеди
Ленинни ишин.
Алда барыргъа
Салады кючюн.

1959 дж.

БЕРНЕ БЛА КЪАЛЫН

Къалын бериў—малын бериў—джалгъан
татыў.
Къалын алыў—къызын дуня малгъа сатыў.
Алай деген—эски ёмюрге, артха къайытыў.
Алай деген—тушман айтхан сёзню айтыў.
Даўсуз ишге даў чыгъарыр берне деген,
Тюкню тюкге джалгъаб къураар берне берген.
Берген айтыр: „Ма буду,—деб,—къолдан
келген“,
Алгъан айтыр: „Биреў берген—тюшде кёрген!“

Чачылмасын кзууут джелге, берне—бошха,
Берне, квалын да квалсын, кыз бла джашха,
Аны юсюне джуукъ, тенъ да адет этсин,
Къайгырмаз, толу келсин да, кзуру кетсин.

1958 дж.

ЧЮЙРЕ КЁРМЕ

Кыз сени башына тенънъе кёрмегенлей,
Андан бир туктум бир хапар билмегенлей,
Кзулагына джылы сёзюнъ кирмегенлей,
Джюрегине соймеклигинъ синъмегенлей,
„Халгер хансдан чыкыган кибик“ чартлаб
чыгыб,
Оруу-соруу этмей машинагъа тыгыб,
„Орайда“, —деб тебregenлей, джашла джетиб,
Аны бошлаб, сени милициягъа элтиб,
Кёзююне дери сен да анда чёгюб,
Закон бла айыбынъы саулай чегиб
Чыкыганса дегенлеринде, тамам тебиб,
Бир урушайым деб келдим санъа кёбюб.
Энди квалай чыгырыкъса сен орамгъа
Эм не деб бет кёрюзюрюксе адамгъа?
Алай этибми алады кватын алгъан?
Ол бир джаныуарлыкды эскиден квалгъан.
Кёзюнью ач, кёлюнью бас, эсинъи джый,
Элни адетин, мизамын тут, кесинъи тый.

Юйлениуню джорукъларын сор, юрен, бил,
Кючге базма, сен эсенъ да таб аслан, пил.
Келечи сал, кесинъ сѣлеш, суй эм суйдюр,
Суймеклик кийимни кий, анъа да кийдир.
Халисин бил, кесинъи халинъи билдир,
Гузаба этме, синъдир, синъдир эмда синъдир.
Терек да тамыры бла чагъад джерде,
Къайыкъ да къалагъы бла джюзед кѣлде.
Къыз да адамла бла сыйлыды эрде,
Джаш да ала бла багъалыды элде.
Ол себебден, мадар болса, ачыкъ келсин,
Акъыллашыб, сѣзню башын ачыб келсин,
Билиб, суйюб: „Хо! —“ деб кѣлюн тешиб
келсин,
Берне, къалын, джюрюр джолну кесиб келсин.
Ким билсин, келиб къалса, алдау берне,
Сюрюб къысда, къолунъу къыс, къалын берме.
Къонакъ ашыр, асыры бек къучакъ керме,
Олду тюзю, айтханумы чюйре кѣрме.

1958 дж.

БОЛУРМУ

Кѣк тийгенни барына
Джерди десем болурму,
Бѣрк кийгенни барына
Эрди десем болурму!

Суу тургъанны барына
Кёлдю десем болурму,
Юй тургъанны барына
Элди десем болурму!—

Десем, хар ким хар тюрлю
Акъыл айтыб кёрелле.
Бу соруугъа нарт сёзле
Быллай джуаб берелле:

„Гелеу кёрсенъ—джер сорма,
Келбет кёрсенъ—эр сорма,
Къамиш кёрсенъ—кёл сорма,
Намыс кёрсенъ—эл сорма“.

1957 дж.

БЁРЮ БЛА АГЪАЧ ТАУКЪ

(Фольклордан)

Агъач таукъ тыкъырматыб агъач къазад,
Бёрю анъа къараб ары-бери озад.
„Агъач къазасыз джети атадан бери,
Бир юй ишлеб киралмайсыз“, — деди бёрю.

„Сиз да дуня къуралгъанлы малны къуууб,
Айланасыз кимин ашаб, кимин буууб,
Элигиз элге болуб, кёргюзмей заукъ,
Сюрюу этиб сюрелмейсиз,“ — деди таукъ.

„Заукъ кѣргюзюрюк тюлбюз, — деди бѣрю, —
Хар кѣайсыгъыз ѣлюб кетгинчиннѣ дери
Кѣууарыкѣбыз, бууарыкѣбыз, ашарыкѣбыз,
Энтда джашауѣубуз кибик джашарыкѣбыз!“

Агѣач таукѣ айтды ишлеб ашагѣанын,
Кишиге зараны тиймей джашагѣанын.
Сора: „Тарх!“ — деб тауш чыгѣыб, таукѣ учду,
Бѣрюге окѣ тийиб кѣанына кѣатышды.

1957 дж.

СЕКУНДАН ЁМЮРГЕ

Секундан — минут, минутдан — сагѣат тууар,
Сагѣатдан — кече-кюн, аладан — ыйыкѣ,
Ыйыкѣдан — ай, айдан'а — джыл, джылдан —
ёмюр
Кѣуралады туудукѣланы барсанѣ джыйыб.

1957 дж.

СЕНИ БОРЧУНЪ

(джырчы тенѣиме)

Бизде джашау — урунуу, урунуу — джашау,
Ол насыбны тентереди салмай сылтау.
Сени борчунѣ ала бла бирге атлау,
Экисини болумларын тюз суратлау,

БИР КЪАУМ СЁГЮУЧЮЛЕГЕ

Кийимни тиге билмесенъ,
Биреу тикгенни сёкме да,
Ийнекни сауа билмесенъ,
Биреу сауѓъанны тёкме да,

Суратны сала билмесенъ,
Биреу салѓъанны сызма да,
Къагъытны джаза билмесенъ,
Биреу джазѓъанны бузма да,

Къайѓъырмаз, бираз сабыр эт,
Хар ишни кёчюуенден ёт,
Аллай затланы кесинъ да эт,
Ол дараджаѓа да бир джет!

Бар, билим бла нёгер бол,
(Сенден кетмезча болсун ол).
Сора аны бла келирсе,
Барын джанъыдан кёрюрсе.

1960 дж.

ДЖАНЫМ-ТИНИМ—ОҚЪУУ-БИЛИМ

КЕЛЕЧИ

(Айгъа)

Ишибиз да, кючюбюз да ёсюб ёрге,
Илмубуз тебенден тебреб, ётюб тёрге,
Кёк джюзюне келечини джибергенбиз
Хапар бер деб, джерден айгъа, айдан
джерге.

Бу келечи джер юсюнде эм бек кючлю,
Эм таушлукъ, деменъили, эм джюрюшлю,
Бу тулпар совет юйюрге туугъанды,
Келечилигин бек толу толтургъанды.

АНЫ ХОРЛАР БИР КЮЧ ДЖОКЪДУ

Зорлукъ бла залимликни уу саулай
Джерде джарлы джюрекдени джуугъанында,
Артыкълыкъны бууаласы джанын даулай,
Онъсузну богъурдагъындан буугъанында,

Ол артыкълыкъланы чырт къурутур ючюю
Анасы Мария Ленини табхан эди.

Ол да салыб кѣб билимин эм деу кючюю
Зорлукъну ёлтюрюб отха атхан эди.

Ленини партиясыны кючю бла
Терсле къуруб, баш эркинлик туугъанында,
Къызыл Аскер совет чекни юсю бла
Ата джуртну тыш джауларын къуугъанында,

Рахатлыкъ мекамланды СССР-де,
Монголияда, Къытайда, талай джерде
Энд бегиди, аны хорлар бир кюч джокъду,
Аны къолундан келмеген бир иш джокъду.

1959 дж.

ИЛМУГЪА

Биз атомну азау тишлерин алгъанбыз,
Бойнуна уа боюнсхабызны салгъанбыз,
Ол ишлейди, джюк ташыйды, джер сюреди,
Илму аны хайырландыра биледи.

Джер джюзюнден Ай джюзюне келечи ийиб,
Айны не зат болгъанына тинтиб, тийиб,
Ауун алыб, тил ачдырыб, сѣлешдириб,
Айт адамгъа халынъы деб илешдириб,

Къыралланы барысындан алгъын таныб,
Арт сыныны, ал джаныны картын алыб,

Эркелетгеникде, болмай огъай дегге,
Сёлешди джерге, Джерде да—СССР-ге.

Шохлукъ дженъер ючюн биз мадар
табханбыз,
Айгъа: „СССР“, — деб, джазыб „медаль“
такъгъанбыз.

Спутник джулдузну да ийгенбиз ёрге,
Рахатлыкъгъа белгиге, айгъа нёгерге.

Алай бла рахатлыкъ энди бизге
Джашау ючюн джол ишлейди буз тенъизге.
Къолу Джерге, Айгъа да тынчлыкъ себеди,
Иши ёседи, ол деу джюреги тебеди.

Аны джюреги тебеди, теберикди,
Тынчлыкъны урлугъун себеди, себерикди.
Себилген‘а чыгъарыкъды, ёсерикди,
Бу рахатлыкъ артыкълыкъны кесерикди.

Энди адам башчылыкъ этед замангъа,
Заман да насыб береди урунса, ангъа.
Ол ишни, илмуну да бирча бил дейди,
Билмегенни ал сафдан артха силдейди.

Оноуну партия бла бир этебиз,
Школда окъууну да, ишни да юретебиз.
Билим бла саутланабыз, джарыйбыз,
Хар адамны ишине кёре таныйбыз.

1959 дж.

УСДАЗГЪА

Усдаз санъа харифлени танытады,
Джюрекни джылытыб, кёзю джарытады,
Билдиреди, синъдиреди, юретеди,
Заманнъа тыйыншы адам этеди.

Ол тёлюню окъутады салыб кючюн,
Усдазгъа ким да борчлуду билими ючюн,
Бухгалтер да, агроном да, таб, алим да,
Илму джолда не билген да, не залим да

Сюеди усдазны ишин, багъалайды,
Бек сыйлыгъа, бек кереклиге санайды.
Къайсы ишди, билим, санъа бойсунмагъан,
Айтыгъыз, кимди усдаздан окъумагъан?

СССР-де билим къаланы ишлеуде,
Дунияны башын тынчлыкъ бла кючлеуде,
Коммунизмге халкъны алыб барыуда,
Адам ючюн заукъ джашау чыгъарыуда,

Учсуз-къыйырсыз космосха джол салыуда,
Джерни тенълеринден тюз хапар алыуда
Бек уллуду усдазны сыйлы къыйыны,
Партия да, халкъ да биледиле муну.

Халкыны аллында Ата джуртну усдазлары
Партияны салгъан борчун саулай бары
Сыйы бла этгендиле эндиге дери,
Махдау бла толтурурла мындан ары.

1959 дж.

ОКЪУУЧУНУ ДЖЫРЫ

Юйге берилген дерслени
Тикирал этиб окъуб,
Бетинъ кирди, багъанъ бирди
Демесинле деб къоркъуб,

Эртде туруб,
Бет, къол джууб,
Аузланыб, кийиниб,
Мен келеме школума
Ойнаб, кюлюб, суйюнуб.

Эринмейме, эрикмейме
Не къалмайма дерс ийиб,
Усдазыма тынъылайма,
Акъыл бѣлюб, эс ийиб.

Аз билгеннѣ кѣб болушуб,
Кѣб билгеннѣ эришиб,
Талпыб, суйюб, окъуб, билиб,
Муратлагъа джеришиб.

Эришеме, кюрешеме,
Юренеме, этеме.
Бир классдан, бир классха
Махдау бла ётеме.

Хар кюн сайын билимиме
Джангы билим кьошарма,
Къаджыкъмайын онунчуну
Медаль бла бошарма.

Аны бла тохдамазма
Алчы малчы болмайын,
Окъуб медаль такъгъанымча,
Ишлеб орден алмайын.

1958 дж.

НЕ СЮЙ ДА—ДЖАРАТ, НЕ ДЖАРАТ ДА—СЮЙ

ДЖЮРЕКДЕ ОТУНЪДАН ДЖУКЪ КЪАЛГЪАН ЭСЕ...

Джюрекде отунъдан джукъ къалгъан эсе,
Ышыр да ары джанма къой!
Сюймеклигиме сюймеклик къайтар,
Ишни тюзет да барма къой!

КЪАЙНАТАЛМАЙМА ТЕНЪИЗНИ...

Булутха бугъа, чуакыгъа чыгъа
Ай бла джулдуз келелле.
Ой, кёкден къараб сени кёрселе,
Сеирсиниб салам берелле.

Кюннъе узаласа, айдан тутаса,
Джулдуздан туйме саласа,
Уллу кёллюсе, аур сёзлюсе,
Аны ючюн айыб аласа.

Мен ёртен салдым—джандыралмадым
Къобанны кюмюш шоркъасын.
Сюймеклик джетди—тары элек этди
Джаш джюрегими ортасын.

Ой, Эки-Арада уллу таш дейдиле
Тёнъеремезми тик ёрге,
Ой, сууда—чабакъ, хансада—бёдене,
Келишмезлеми бир джерге.

Джашлыкъ кетеди, къартлыкъ джетеди,
Тохдаталмайма кюнлени.
Сюймейд дей эсенъ, ийнанмай эсенъ,
Шагъат этейим тийрени.

Сууча джибите, джелча кебдире,
Кёлюмю кёбге бураса.
Джайча джылыта, къышча сууута,
Онъуму алыб тураса.

Не къурутмайса, не джылытмайса,
Айтхан сёзлеринъ бошдула.
Джюрекден джюрекге биз джол этгинчи,
Волганы Донгъа къошдула.

Джагъада отну джакъгъанлыгъыма
Къайнаталмайма тенъизни.
Огъайдан, ходан бирин айтмайын,
Арсар этгенсе сен бизни.

Алтын да таш, таш да таш дейдиле,
Алтынча джанмаз башха таш.
Сюйген кёз бла къара, къаракъаш,
Башхагъа болма кийик аш.

Ой, джазыу джардан атады дейле,
„Бир джардан“ атсын, бир джерге.
Ой, къартлыкъ тёрге тартады дейле
Бир юйде тартсын бир тёрге.

1957 дж.

„ТОПУРАКЪДАН“ ШЕКЕР ЭТГЕННИ

Энд тюзюн айтсам, болгъанед мени
Отоугъа кирир кёзююм.
Айт дей эсегиз, джырын айтайым,
Сиз да этигиз эжиуюн.

Сен игиликге ашыкъ дейдиле
Къалай этерге билмейме.
Табарымы табыб, танырымы таныб
Тюнъюлюб къалыргъа суймейме.

Алсам‘а аллай къызны аллыкъма,
Джылыма джылы джетгенни,
Чагасын таблаб, намысын сакълаб,
„Топуракъдан“ шекер этгенни.

Алай болмаса, кече олтуруб,
Ой, джюню джибек этгенни.
Алай болмаса, кюндюз урунуб,
Ийнени ийнек этгенни.

Алай болмаса, тизгинин джыйыб,
Илмуну, окъууну сюргенни,
Кёзюме къараб, джаныма джараб,
Ичими сормай билгенни.

Алай болмаса, кеси билмесе да
Юретгеними алгъанны.
Былай къалсам да аллыкъ туююлме
Бу къаум къыздан къалгъанны.

Джылына кёре джыланы дейле,
Джырына кёре эжиую.
Ой, менден кетди, да сизге джетди
Эндиги джырны кёзюую.

1947 дж

НЕ ЭСЕ ДА

Не эсе да, кёрюнмеген бир кюч мени
Бир джанымдан тюртюб турад суй деб сени.
Сюеме да суймеклигим зыраф кетед,
Суймейме да, бу зат мени теңтиретед.

Не эсе да, джукъум—джукъа, къайгъым—
къалын

Боладыла, сагъышларым кетмейдиле.
Бу ракета джерден айгъа джетгенинде
Сеннъе мени сёзлерим нек джетмейдиле?

Не эсе да, чыммакъ чагъыб, умут ёсед,
Тюз белинден, джюз бёлюннъен къайгъы
кесед.

Тил джюрекден керек сёзю тарталмайды,
Тамам суйген суймеклигин айталмайды.

Не эсе да, джан джюрекни теджейд сеннъе,
Джюрегим'а джукъ излемейд сендей ёнъе.
Къайгъыларым сыйынмайла мени ичине,
Кел, бёлейик менден сеннъе, аны ючюн не?

Джюрегимде болумуму айтдым сеннъе,
Насыбыма джол ишлерге болуш меннъе.
„Хо!“—деб, тебреб къалмасанъ да, атма
кенънъе,

Сагъыш эт да, болсун дерсе,—кёрсенъ
тенънъе.

1959 дж.

АШЫКЪ ИГИЛИКГЕ

Эки элде туугъан эдик,
Бир джамагъатда,
Танышмайын тургъан эдик
Таб бир сагъатда.

Алма терек акъ чакъгъанча
Чакъгъан энъ аламат.
Сени кѣрюб, сеирсиниб,
Тиллениб джамагъат.

Энди, эки ыйыгъы джетген
Айгъа ушайса,
Мени джара джюрегими
Джауун ашайса.

Кѣк да, Кюн да, Ай да сени
Аузгъа алалла.
Барындан да сен ариуса,
Айхай, зарланалла.

Кѣл джюрекни муратларын
Джыйыб къыбба этеди.
Джел ол субай санларынъы
Сюйюб убба этеди.

Санъа ашыгъыб ашхам джулдуз
Экиндиве чыгъады.
Сеирсиниб, танъ атса да,
Чолпан батмай турады.

Кюндюз — кюнча, кече — айча
Джарыт ъмюрлюкге.
Кел насыбха ие эт мени,
Ашыкъ игиликге!

МЕНИ ЮЧЮН

Джюрек муратха джеталмай,
Тар кѣкюрекде чарс этсе,
Не тешиб чыгыб кеталмай,
Эмиликлигин тас этсе,

Тил анъа ёкюллюк эталмай,
Кеси-кесинден сорукъса
Насыб джол табыб ёталмай,
Мурат къоркъуугъа джолукъса,

Умут—кѣл бериб кюрешсе,
Къан—кѣмюк этиб къайнаса,
Тауш—къулакъда сѣлешсе,
Тюрсюн—кѣзледе ойнаса,

Кѣзюне джукъу кирмесе,
Ичине ашын джутмаса,
Аурууун дохдур билмесе,
Ишине саны тутмаса,

Аны сылтауу сен болсанъ,
Сен джан дарманиъа тенъ болсанъ,
Сеинъе термилген мен болсам,
Мен ол дармандан кем болсам,

Алай кысылыб эркин джан
Тамам термилсе сени ючюн
„Огъайынъ“ — ауруу, „хонъ“ дарман,
Къайсын айтыр энъ мени ючюн?

1959 дж.

ТЮБЕШИУ

Бу тюбешю джарыкъ этер халымы,
Джюрекни джылытады келемени.
Хайда джубат бу насыблы джанымы,
Къуанчны бешигине бёле мени.

1959 дж.

ТЫЙЫНШЛЫ

Джауум — джайгъа тыйыншлы,
Къар'а — кышха.
Джаш, кыыз — тойгъа тыйыншлы,
Къарт — ныгъышха.

Къуйрукъ — къойгъа тыйыншлы,
Джал'а — атха.
Къайын — сыртха тыйыншлы.
Алма — садха.

Ай — кечеге тыйыншлы,
Чолпан — танънъа.
Сен'а манъа тыйыншлы,
Мен да — санъа!

КЪАРАСА

Сыймеклик аурду ауруудан
Джюрекден саннъа тараса.
Сюйюлген ариуду ариудан
Сюйген кез кеси къараса.

1959 дж.

АРИУНУ КЁРСЕМ...

Ариуну кёрсем — кёрген кезлерим
Кёрюб турургъа излейле.
Джюрегим-кёлюм: „Огъай, сабыр эт,
Сынаб кёрейик биз,“ — дейле.

МУРАТ ДЖЕНЪИУДЕ

Къызгъандан — тылпыу, тылпыудан — тубан,
Тубандан — булут чабханча,
Булутдан — джауум, джауумдан — джибиу,
Джибиуден — ырхы къобханча.

Кѣргенден—таныу, таныудан—сынау,
Сынауудан—суююу башланды.
Суюгенден—кююу, кююуден—джарсыу,
Джарсыудан—джара ашланды.

Ташыгъан ырхы тохдарыкъмыды,
Булут джанъурун къакъгъынчы,
Джарсыгъан джара бителликмиди,
Керти дарманын табхынчы?

Мурат—дженъиуде, дженъиу—тѣзюуде,
Ырысхы иште, иш—къолда.
Суюмеклик адет джокъму эди, ариу,
Меннге деричин бу школда?

1959 дж.

КЕСИНЪ АЙЫР

Эки заран, джанъыз файда, сокъур умут
Болмаса бир джукъ табмадым, сау джыл
туруб,
Бир зараным: сени асыры бек балсытдым,
Экинчиси: окъуууму кѣб джарсытдым.

Джанъыз сени таныгъаным: табхан файдам,
Насыб умутума терилирми, къайдам?
Былай болса, окъуудан да джокъду хайыр,
Андан ачыкъ айталмайма, кесинъ айыр.

1954 дж.

МАДАР БАРМЫДЫ?

Билмей тургъанлай, оджакъдан къурум
Тюшгенча тюшсе, билдирмей сырын,
Таушу — эсге, тюрсюню — кѣзге,
Мадар бармыды тѣзгенден ѳзге?

1959 дж.

ДЖЫР КЪАБДЖЫГЪЫМЫ ЮЙДЕ КЪОЙГЪАНМА

Мен Лайпанлагъа тойгъа келген эм
Бир эки тебсеб къайытыргъа,
Джыр къабджыгъымы юйде къойгъанма,
Билмейме пени айтыргъа.

Мени джырлатмай къоймай эсегиз,
Джыр къабджыгъыма къайытайым.
Сыйырмагъаны хурджурумдады,
Айт дей эсегиз, айтайым.

Айт дей эсегиз, да мен айтайым,
Сюймеклигими джашырмай,
Юйдеги этерге таукел болгъанма,
Заманымы зыраф ашырмай.

Джюрек джаратхан ариуду дейле,
Мен теренинден сюзмейме.
Атама — келин, келиннѣ — абсын,
Кесиме — юй бийче излейме.

Ой, дуня деген кѣзбауду дейле,
Кѣзбау ну кѣрюб тоймайма.
Бир гокга хапар айталла адамла,
Бир танымасам болмайма.

Ай кѣкню ёмюрлюк джарыгъы дейле,
Къара кечени джарытхан.
Насыбдан толсун, тукъум-джукъ болсун
Ой, сени меннѣ танытхан.

Кѣм-кѣк кѣклеге къайнаб чыгъалла
Чыммакъ булутну башлары.
Джюрекни бургъан илеш тюрсюню,
Гокга кѣзлери, къашлары.

Мени суйгеним керти кѣзбауду—
Ушайды накъут-налмазгъа.
Мен ант этгенме сени алмасам,
Ёмюрюмде къатын алмазгъа.

Ой, менден къалсанъ ушарса, ариу,
Чегетде къошхасалмазгъа.
Сен да тоба этиб нек бегитмейсе
Менден башхагъа бармазгъа.

Мени суйгеним керти кѣзбауду—
Къаб-къара керме къашлары,

Билекле кибик төртден эшилиб
Кёз кьаматалла чачлары.

Мени суюгеним керти кёзбауду—
Кёк ала нюрден кёзлери.
Ой, кёзбау болгъан алдау болады,
Ётюрюк болурму сёзлери.

Мени суюгеним керти кёзбауду—
Тюрлене турад дарийча.
Ол акъ бетинде ариу джарыкъ къаны,
Ой, сютде кьалкъгъан балийча.

Дунияны юсюнде джаным джюрюсе,
Мен сени алмай кьоймазма,
Суюгенден суююб баргъан болмаса,
Не суюмекликден тоймазма.

Сени табсам'а кьуанчдан толуб
Баш муратыма джетерме.
Сени таныхан огъурлу кюнню
Джыл сайын байрам этерме.

Бизни таныхан орта кюн эди,
Анъа не игилик этейим!
Сау кьал, сёзюнъю эшитейим да,
Сора, джолума кетейим.

1947 дж.

СЮЕРИН СЮЙМЕЙ..

Мен сени суюйдюм, сен аны суюйдюнтъ,
Ол'а башханы балсытад,
Сюерин суймей, суймезин суююу
Суймеклик ишни джарсытад.
Мен сени сюрюб, сен аны сюрюб,
Бир-бирибизни джеталмай,
Сен менден къачыб, ол сенден къачыб,
Къачхан къутулуб кеталмай.
Ючюбюз бирге бара тургъанлай,
Ол муратына джетдими!
„Сакъла“—деб санъа, „Атла“!—деб
манъа,

Суйгенин табыб кетдими!
Ышармагъаннъа сен бир да кюлме,
Мен сени суйюб айтама.
Сюргенден къачма, къачханны сюрме,
Хо!—демей эсенъ къайытама.
Къой, унут аны, кел мени таны,
Биз эл Советге барайыкъ,
Сен баш ием деб, мен юй бийчем деб
Ёмюрлюк нёгер болайыкъ.
Джашауубузгъа оноу этейик,
Заман бошуна кетмесин.
Мен сенсиз къалыб, сен эрсиз къалыб,
Эл сёзюбюзню этмесин.

МАДАР БАРМЫДЫ?

Билмей тургъанлай, оджакъдан къурум
Тюшгенча тюше, билдирмей сырын,
Таушу — эсге, тюрсюню — кѣзге,
Мадар бармыды тѣзгенден ѳзге?

1959 дж.

ДЖЫР КЪАБДЖЫГЪЫМЫ ЮЙДЕ КЪОЙГЪАНМА

Мен Лайшанлагъа тойгъа келген эм
Бир эки тебсеб къайытыргъа,
Джыр къабджыгъымы юйде къойгъанма,
Билмейме нени айтыргъа.

Мени джырлатмай къоймай эсегиз,
Джыр къабджыгъыма къайытайым.
Сыйырмагъаны хурджунумдады,
Айт дей эсегиз, айтайым.

Айт дей эсегиз, да мен айтайым,
Сюймеклигими джашырмай,
Юйдеги этерге таукел болгъанма,
Заманымы зыраф ашырмай.

Джюрек джаратхан ариуду дейле,
Мен теренинден сюзмейме.
Атама — келин, келиннѣ — абсын,
Кесиме — юй бийче излейме.

Ой, дуня деген кѣзбауду дейле,
Кѣзбауну кѣрюб тоймайма.
Бир гокга хапар айталла адамла,
Бир танымасам болмайма.

Ай кѣкню ёмюрлюк джарыгъы дейле,
Къара кечени джарытхан.
Насыбдан толсун, тукъум-джукъ болсун
Ой, сени меннѣе танытхан.

Кѣм-кѣк кѣклеге къайнаб чыгъалла
Чыммакъ булутну башлары.
Джюрекни бургъан илеш тюрсюню,
Гокга кѣзлери, къашлары.

Мени суйгеним керти кѣзбауду—
Ушайды накъут-налмазгъа.
Мен ант этгенме сени алмасам,
Ёмюрюмде къатын алмазгъа.

Ой, менден къалсанъ ушарса, арну,
Чегетде къошхасалмазгъа.
Сен да тоба этиб нек бегитмейсе
Менден башхагъа бармазгъа.

Мени суйгеним керти кѣзбауду—
Къаб-къара керме къашлары,

Билекле кибик төртден эшилиб
Кёз кыаматалла чачлары.

Мени суйгеним керти кёзбаўду—
Кёк ала шорден кёзлери.
Ой, кёзбаў болгъан алдаў болады,
Ётюрюк болурму сёзлери.

Мени суйгеним керти кёзбаўду—
Тюрлене турад дарийча.
Ол акъ бетинде ариў джарыкъ къаны,
Ой, сютде къалкъгъан балийча.

Дунияны юсюнде джаным джюрюсе,
Мен сени алмай къоймазма,
Суйгенден суйюб баргъан болмаса,
Не суймекликден тоймазма.

Сени табсам'а къуанчдан толуб
Баш муратыма джетерме.
Сени танытхан огъурлу кюнню
Джыл сайын байрам этерме.

Бизни танытхан орта кюн эди,
Анъа не игилик этейим!
Саў къал, сёзюнъю эшитейим да,
Сора, джолума кетейим.

1947 дж.

СЮЕРИН СЮЙМЕЙ..

Мен сени суюйдюм, сен аны суюйдюнь,
Ол'а башханы балсытад,
Сюерин суймей, суймезин суйюу
Суймеклик ишни джарсытад.
Мен сени сюрюб, сен аны сюрюб,
Бир-бирибизни джеталмай,
Сен менден къачыб, ол сенден къачыб,
Къачхан къутулуб кеталмай.
Ючюбюз бирге бара тургъанлай,
Ол муратына джетдими!
„Сакъла“—деб санъа, „Атла“!—деб
манъа,

Суйгенин табыб кетдими!
Ышармагъаннъа сен бир да кюлме,
Мен сени суйюб айтама.
Сюргенден къачма, къачханны сюрме,
Хо!—демей эсенъ къайытама.
Къой, унут аны, кел мени таны,
Биз эл Советге барайыкъ,
Сен баш ием деб, мен юй бийчем деб
Ёмюрлюк нёгер болайыкъ.
Джашауубузгъа оноу этейик,
Заман бошуна кетмесин.
Мен сенсиз къалыб, сен эрсиз къалыб,
Эл сёзюбюзню этмесин.

БАШЛАРЫ

Джырым	5
Окъяучум	6

ПАРТИЯНЫ ДЖОЛУНДА

Партия бизни	7
Ленинниъе	8
Биз барабыз	9
Джаш тѣлюню джыры	10
Терк джетербиз	11
Чомурну Чегебайгъа письмосу	12
Шохлукъ ючюп	15
Кюнортагъа	17
Бизде, СССР-де	—

ТЮНЮМ-ТЮШЮМ—ТУТХАН ИШИМ

Ёсдюр	18
Къойчуну джыры	19
Мухолчу бригадирге	20
Хазырлан	23
Бир	24
Аджалны бурну салыныб къалды	—
Кюеу	25

ТАУ БЛА ТАУЛУ

Тау бла таулу	27
Чыммакъ таула	28
Джинъирик	29
Джаз	31
Акътон ата	—
Аманат	31
Нызы	34
Ана тилге	35
Ана тилде	37
Эркинсе (Умаргъа)	—
Ана	38
Атам	39
Берне бла къалын	40
Чюйре кёрме	41
Болурму	42
Бёрю бла агъач таукъ	43
Секунддан ёмюрге	44
Сени борчунъ	—
Бир къаум сёгючюлеге	45

ДЖАНЫМ-ТИНИМ—ОКЪУУ-БИЛИМ

Келечи (Айгъа)	46
Аны хорлар бир кюч джокъду	—
Илмугъа	47
Усдазгъа	49
Окъуучуну джыры	50

НЕ СЮЙ ДА—ДЖАРАТ, НЕ ДЖАРАТ ДА—СЮЙ.

Джюрекде отунъдан джукъ къалгъан эсе	52
Къайнаталмайма тенъизни	—
„Топуракъдан“ шекер этгенни	54
Не эсе да	55

Ашыкъ игиликге	56
Мени ючюн	58
Тюбешнү	59
Тыйыншылы	—
Къараса	60
Ариуну кёрсем	—
Мурат дженъиуде	—
Кесинъ айыр	61
Мадар бармыды?	62
Джыр къабджыгъымы юйде къойгъанма	—
Сюерин суймей	65

Азрет Исмаилович Семенов

Гора и горец

Редактор *Б. Х. Байрамуков.*

Художник *Н. Г. Крицкий.*

Художественный редактор *Д. Х. Кубанов.*

Технический редактор *Г. М. Потькалова.*

Корректор *Л. И. Болурова.*

Сдано в набор 1-IX-1961 г. Под. к печ. 14-XI-1961 г.

Формат 60x92¹/₃₂. П. л. 2,12. Уч. изд. л. 2,1.

Тираж 1000 экз. Заказ № 3630. ВУ 10223. Цена 11 коп.

Карачаево-Черкесское книжное издательство.

г. Черкесск, ул. Ленина 35-а. Черкесская типография,

г. Черкесск, ул. Комсомольская, 32.

Цена 11 коп.

НА КАРАЧАЕВСКОМ ЯЗЫКЕ

А. И. Семенов

ГОРА И ГОРЕЦ

Стихи

Карачаево-Черкесское книжное издательство
Черкесск—1961